

JUGOSLOVANSKI STRIP DANES IN NJEGOVA BODOČNOST

V eni od svojih študij je stripolog France Zupan med drugim napisal: «... nimamo pa in verjetno ne bomo nikoli imeli dobrega stripa na tistem področju, ki predstavlja v svetu glavnino — to je avanturistični in pustolovski strip. Dosedanji poskusi so klavрни: partizanska in zgodovinska tematika se nista obnesli... Kar pa zadeva epigone, ki posnemajo tuje junake in tuje zgodbe, je očitno, da ne morejo konkurirati z originalnimi angleškimi, ameriškimi in francoskimi stripi. Slovenska zemlja, značaj ljudi in naše razmere pač niso naklonjene velikim junakom.»¹

Z Zupanom lahko soglašamo predvsem v tem, da so poskusi klavрни, ker so nastajali spontano, neorganizirano in nenačrtno. Vendar pa pregled zgodovine domačega stripa in del jugoslovanskih avtorjev dokazuje, da imamo risarje in scenariste, ki bi jih lahko primerjali s tujimi. Kar zadeva samo tematiko za stripe, pa si upamo trditi, da je malo dežel, ki imajo tako burno zgodovino, kot jo imajo jugoslovanski narodi. Jugoslovani so se udeleževali vseh mogočih potovanj in osvajanj novih predelov sveta. Mnogo je bilo takih, ki so z drugimi osvajali ameriški Divji zahod, raziskovali Avstralijo, potovali z ladjami okoli sveta v času velikih odkritij in še pozneje.

Tudi druga svetovna vojna, zlasti naša NOB, herojski boj celotnega prebivalstva naše dežele, je neizčrpen vir dobrih zamisli za vojne stripe. Ne mislimo pri tem samo na junaški boj naših narodov na okupiranih ozemljih (kjer seveda ni manjkalo neverjetnih dogodivščin in herojskih dejanj), mnogi naši ljudje so sodelovali v bojih na ozemljih drugih držav, kjer so s svojo neustrahovitostjo prispevali k hitrejšemu zlomu fašizma in nacizma.

V Nedeljskem dnevniku je pred leti izhajal strip *Obveščevalec Kir* po zamisli publicista Iva Antiča in ilustratorja Željka Lordaniča, ki je prikazoval boj članov VOS (Varnostna obveščevalna služba CK KPS) z okupatorjevimi agenti in domačimi izdajalci. Strip ne zaostaja za raznimi vohunskimi stripi, ki nastajajo v produkciji britanske International Press Corporation. Strip je bil kasneje objavljen tudi v srbohrvaščini.

Da je naša preteklost lahko zanimiva za pustolovski strip, je dokazal tudi akademski slikar Vasja Čuk, ki je svoj strip *Vitez Damjan* ponatisnil tudi v drugih jezikih. Pa tudi delo Vladimira Hercega *Erazem Predjamski*, ki je bil pred kakimi sedmimi leti objavljen v seriji Zvitorepčevi romani v stripu, je bil

¹ France Zupan: *Masovna kultura — strip*. Problemi, Ljubljana. Vol. 7, št. 73 do 74, str. 92.

zelo dobro sprejet. Do letos je bil ponatisnjen že petkrat. Kot je znano, avtor pripravlja serijo stripov o vitezu s Predjamskega gradu in si želi, da bi pri nas postal nekak »slovenski Robin Hood,« kar pa je Erazem v svojem obdobju tudi bil. Vsaj take legende krožijo na Notranjskem o njem.

Izredna priljubljenost Mustrovih stripov, ki so več kot dvajset let nepretrgano izhajali v tedniku *TT*, med drugim dokazuje tudi to, da lahko domači stripi zelo uspešno konkurirajo tujim. Avtorji pa lahko presežejo svoje vzornike. Mikija Mustra smo namreč že razglasili za »slovenskega Disneya«, treba pa je reči, da so njegovi stripi — vsaj prvih petnajst epizod — o pustolovščinah Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika precej boljši, kot pa so zgodbe o Miki Miški, Racmanu Jaki, psu Plutonu in drugih junakih Walta Disneya.

Ko je v *Plavem vjesniku* izhajal strip *Sherlock Holmes* avtorjev Furtinjerja in Radilovića, je bil več let najbolj priljubljeno branje v omenjenem tedniku, čeprav je moral konkurirati tudi najboljšim stripom (na primer: *Asterixu*)!

Uspešna prodaja nekaterih Radilovićevih, Bekerjevih, Neugebauerjevih stripov v tujini kaže na to, da se tuji založniki naših stripov sploh ne bi branili. To je pomembneje še zato, ker doslej do organiziranega nastopanja v tujini skoraj ni prišlo. Pogoj pa je seveda predvsem kvaliteta, to pa je vsekakor moč zagotoviti.

Strip lahko postane tudi zelo donosen vir dohodkov celotne naše družbe, prihranili bi lahko lep kup deviz, vendar pa to pogojuje temeljito spreminjanje odnosa do stripa kot takega.

V zadnjem letu je prišlo do poskusa organizirane produkcije domačega stripa. Tako so se nekateri risarji odločili za zgodovinsko tematiko (*Erazem Predjamski*, ki ga riše Vladimir Herceg), drugi za sodobno (*Pustolovščine novinarja Rada Kovača* Željka Lordanića), za temo iz časov okupirane Ljubljane (VOS Radomirja Petrovića iz Beograda) in podobno. Že bežen pregled nam pokaže, da je tokrat domača produkcija stripov zaobjela vsa možna področja obdelave dogodivščin v stripu. Večina se je odločila za domačo tematiko in naslednja leta bodo pokazala tudi plod teh prizadevanj. Pomembno vlogo bodo pri tem vsekakor imela glavna založniška podjetja iz vseh republik, zlasti pa Politika iz Beograda, Delo iz Ljubljane, Forum iz Novega Sada in Dečje novine iz Gornjega Milanovca. Vendar se nam zdi, da vse te delovne organizacije nastopajo le preveč ločeno. Zavedati se namreč moramo, da je začetek produkcije nacionalnega stripa povezan z velikimi stroški. Razen tega pa bi bilo treba za naš strip pridobiti olajšave. Založnike edicij z domačimi stripi bi morali oprostiti različnih dajatev, da bi zmogli stroške izdajanja. Zelo verjetno je, da bodo ta leta odločilna za bodočnost jugoslovanskega stripa.

Veliko lahko k temu prispevajo kulturne organizacije in društva. Izredno pomembna je tudi revija *Pegaz*, vendar bi morala pogosteje izhajati in morda tudi nekoliko več strani posvečati domačemu stripu. V tujini imajo namreč posebne šole za avtorje stripov, pri nas pa tega ni. Pa tudi knjižarne še niso povsem založene s potrebno literaturo za kvalitetno produkcijo stripov.

Revija *Pegaz* izdaja Kulturni centar Beograd. Ureja jo Žika Bogdanović, ugledni beograjski publicist in filmski kritik. Do sedaj je izšlo sedem rednih in ena izredna številka *Pegaza*. Revija objavlja prispevke eminentnih svetovnih stripologov, v vsaki številki pa je vsaj en prispevek namenjen domačemu stripu. Tako Žika Bogdanović predstavlja avtorje tako imenovanega Beograjskega kroga, ki so ga tvorili predvojni risarji stripov v Beogradu. Ti so bili: Kuznje-

cov, Lobačev, Navojev in še nekateri drugi. Plod njihovih prizadevanj pa je posebna številka revije *Kultura*,² ki jo je uredil filmski kritik Ranko Munitić in tudi sam napisal uvodno študijo z naslovom *Strip-deveta umetnost?*

Za današnji jugoslovanski strip je značilno še to, da se mladi avtorji stripov zbirajo v majhne skupine, ki potem organizirano nastopajo na trgu. Prva, lahko trdimo tudi najpomembnejša, je zagrebška, ki nastopa pod naslovom Novi kvadrat. Sestavljajo jo posamezniki, ki so doumeli, da bodo lažje nastopali kot skupina. Edino, kar jim je skupnega, je njihova mladost: Mirko Ilić (1956), Igor Kordej (1957), Ninoslav Kunc (1958) Emir Mešić (1958), Radovan Devlić (1950), Krešimir Zimonić (1956), Joško Marušić (1952) in Nikola Konstantinović (1955).

Uveljavili so se s svojimi stripi predvsem v tedniku *Polet* (Zagreb), in sicer s tako imenovanim intelektualnim stripom, ki zahteva globoko razumevanje sporočila stripa. Govorilo se je o njihovi nedorečnosti, vendar je mnogo teh pripomb sčasoma odpadlo, ko je prišlo do prevrednotenja stripa kot literature za množice. Po besedah Igorja Kordeja je priljubljenost njihovih stripov zelo velika in naklada *Poleta*, ki se je naglo dvignila, je tudi zasluga njihovih del. Njihovi stripi — to je njihov pogled na svet. To, kar pri teh mladih avtorjih najbolj preseneča, je kvaliteta njihovih del. Zlasti to velja za risarsko plat Igorja Kordeja in Mirka Ilića.

Novi kvadrat goji stripe, ki v svetu za zdaj pomenijo izredno majhen procent. Sodijo v kategorijo, ki jo Jacques Marnie imenuje »misleči strip,« drugi pa »angažirani strip.« Predvsem gre za stripe, ki na vsak način sporočajo nekaj, in ne gre le za običajno narativno komponento stripa. Marušićevi »stripi s predumišljanjem« so posebne vrste satire v stripu, obravnava pa tako politične kot družbene probleme naše vsakdanjosti. Za svoj strip je prejel lani v Beogradu nagrado za scenarij, ko je revija *Mladost* razpisala natečaj za domači strip.

Povsem drugo vrsto stripa gojijo na uredništvu revije *Eks-almanah*, ki jo izdaja NIP Dečje novine (Gornji Milanovac). Njegova agencija DENO si želi prodajati naše stripe tudi na tujem, tako na vzhodu kot na zahodu, le-tam pa zahtevajo predvsem »klasični,« pustolovski strip, ki je v svetu prevladujoč. Njihov mesečnik *YU strip* objavlja na 64 straneh samo dela domačih avtorjev in treba je reči, da objavljajo tudi kvalitetna dela. Po neuradnih podatkih, ki so dostopni, je precejšnji del odkupljenih stripov prodanih tudi na tuje. Torej, NIP Dečje novine pri uveljavljanju jugoslovanskega stripa doma in v inozemstvu uspešno opravlja svojo nalogo. Edino, kar bi jim lahko zamerili, je to, da ta založniška hiša ne izdaja teoretične publikacije za strip, ki bi bila ob njihovih naporih za boljši strip nujno potrebna.

Posebno mesto pa v jugoslovanskem prostoru zavzema ljubljanski Klub devete umetnosti, edino jugoslovansko društvo preučevalcev in avtorjev grafične literature ali stripa. Večina njegovih članov je naklonjena predvsem »klasičnemu« stripu, nekateri avtorji pa tudi rišejo stripe, ki jih uvrščamo lahko v intelektualni ali pa eksperimentalni strip. Med tovrstnimi avtorji bi lahko imenovali Iva Antiča in Jerneja Rovška iz Ljubljane, Zorana Janjetova in Ljubišo Bogosavljevića iz Novega Sada, Vladimirja Vesovića iz Beograda in še nekatere druge.

² *Kultura*. Časopis za teorijo i sociologiju kulture i kulturnu politiku. Beograd 1975, br. 28.

Namen društva je zbirati sposobne ustvarjalce in ljubitelje stripa, da bi tako organizirane sile pripomogle k prodornejšemu razvoju domače grafične literature, ki je danes po svetu že nesporna zvrst umetnosti.

V zadnjem času kaže, da se odpirajo možnosti za razvoj domačega stripa. Tudi celotni odnos družbe se spreminja, saj stripu odstopajo že prostor celo v galerijah. V zadnjih dveh letih je bilo približno dvajset stripskih razstav v Jugoslaviji, česa takega bi si pred desetimi leti ne mogli misliti. Pomeni, da se aprioristično razglašanje stripa za plažo počasi umika trezni presoji in obravnavanju stripa kot nečesa, o čemer je potrebno in vredno govoriti.

Zusammenfassung

Für die Entwicklung der heimischen Comics in Jugoslawien eröffnen sich in der letzten Zeit grössere Möglichkeiten. Es gibt heimische Autoren, die man mit den fremden Schöpfern vergleichen kann; einige sind schon im Ausland zur Geltung gekommen. Sogar für die abenteuerlichen Comics, die in der Welt am meisten verbreitet sind, bietet sich ein entsprechender heimischer Stoff an, meistens aus der bewegten Vergangenheit der Völker Jugoslawiens. Die jungen Autoren vereinigen sich in kleinen Gruppen (zum Beispiel Das neue Quadrat) die Comics-Publikationen steuern auch viel bei, indem sie heimischen Comics mehr Platz zur Verfügung stellen (Polet, Eks-almanah, Yu strip).